

MEDENİ KANUNDA İYİNİYETİN DÜZENLENME ŞEKLİ

İ. Yılmaz ASLAN*

ÖZET

Bu çalışmada MK. nun 3. maddesinde düzenlenen iyiniyet karinesinin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. İyiniyetin genel bir kural olup olmadığı tartışılmıştır. Doktrinde iyiniyete genel bir kural anlamı verme eğiliminde görüşler bulunmaktadır. Bununla birlikte iyiniyetin genel bir kural olmadığı fakat ispat yükü ile ilgili karine getirdiği ve iyiniyetin düzenlendiği tüm hallerin ana kuralların istisnalarını oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

SUMMARY

Establishment Form of Good Faith in Turkish Civil Code

In this paper a general analyses was made the good faith conjecture that established by the 3rd article of Code Civil. It is discussed whether the good faith is a general rule or not. In doctrine there are some opinions tends to accept the good faith as a general rule. However we come to a conclusion that, good faith isn't a general rule but brings a conjecture related to proof and all establishments about good faith exist as the exceptions of the main rules.

KAVRAM

İyiniyet kavramı, bir hukuki ilişkinin tam hukuki sonuçlar doğurması için gerekli koşulların eksikliği konusunda, kişinin iç dünyasında varolan olumlu veya olumsuz bir durumu ifade eder. İyiniyet kavramı özünde "bilmek" veya bilmemek kavramlarına dayanmaktadır. Hukuki işlemin hükümlerini doğurmasını engelleyen durum hakkındaki yanlış bilgide "bilmeme" hükmündedir. Doktrinde iyiniyete bir olumlu birde olumsuz olmak üzere anlam veren iki görüş vardır. Olumlu anlam veren görüşe göre iyiniyet bir hakkın kazanılmasında veya doğumunda engel teşkil edecek bir durumun yokluğu konusunda kişide varolan olumlu ve samimi bir inançtır. Yani kişi tamamen hukuka uygun davrandığına inanmakta ve güvenmektedir¹.

* Araş. Gör.; Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdarî Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Ticaret Hukuku Anabilim Dalı.

1 Von Tuhr, Andreas; Borçlar Hukuku (Çeviren: Cevat Edege), Cilt: 1, 2, Yargıtay Yayınları, No: 15, Ankara, 1983, s. 184.

Diğer görüşe göre ise iyiniyet bir hakkın doğumuna veya hukuki işlemin hüküm doğurmasına engel olacak durumun varlığını bilmeme halidir. Bu bilmeme halinin kusursuz olması gerektiği de ayrıca belirtilmektedir². Her iki görüşe yer veren yazarlar da bulunmaktadır³.

Medeni Kanunumuzun düzenleme sistemi ikinci görüşe daha yakın bulunmaktadır. Kanunumuzda iyiniyet tanımlanmamıştır. Ancak 932. maddede kötünüyet ifade edilmiştir, buna göre; "... bilen veya bilmesi lazım gelen kişi..." kötünüyetlidir. Bunun ters anlamından hareket edersek "bilmeyen veya bilmesi gerekmeyen" kimşenin iyiniyetli olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca M.K.'nin çeşitli maddelerinde açıkça iyiniyet kelimesi kullanılmadan iyiniyet düzenlenmiştir (MK. md. 126, 508, 699, B.K. mad. 266, 37, 39, 165, 268). Bu maddelerde iyiniyeti ifade etmek için "bilmeyen", "vakıf olmayan" sözcükleri kullanılmıştır. Bu sözcüklerin dilbilgisi yapısı itibarıyla olumsuz olduğunu söyleyebiliriz. Kanunun iyiniyete olumsuz bir anlam verdiği yolundaki görüşe katılarak iyiniyetin "bilmeme" veya "bilmesi gerekmeye" ilişkin psikik bir durum olduğunu kabul ediyoruz.

MK. 2. maddede (hüsünüyet) iyiniyetten sözedilmişse de hakların kullanılmasında ve borçların ifasında aranan bu anlamdaki iyiniyet (objektif iyiniyet) konumuz dışındadır⁴.

TANIMI

MK. da iyiniyetin tanımı yapılmamıştır. İyiniyet soyut ve kişinin iç dünyasına ilişkin bir kavram olması nedeniyle kanunda tanımlanmaması isabetli olmuştur. Her olayda olayın somut koşullarına göre iyiniyetin varlığı veya yokluğu aranacaktır. İyiniyet doktrinde çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. "Bir sorumluluğa yol açan veya bir hakkın kapsamını daraltan ya da hukuki bir sonucun gerçekleşmesine veya bir hakkın kazanılmasına engel olan bir durumu, kişinin kendi kusuru olmaksızın bilmemesi"⁵.

"İyiniyet hakların doğumuna engel olan olayda varlığı veya hakkın doğumu için gerekli unsurlardan birinin olayda yokluğu konusunda kişideki mazur görülebilir bir bilgisizlik veya yanlış bilgidir"⁶.

2 Akipek, Jale; "Sübjektif Hüsünüyetin Mahiyeti ve Hükümleri", Ankara, Hukuk Fakültesi Dergisi, 1957, Sayı: 1-4, s. 60. İmre Zahit; Medeni Hukuka Giriş, İstanbul, 1980, s. 333. Köprülü, Bülent; Medeni Hukuk, Genel Prensipler, Kişinin Hukuku, 1. 2. Kitaplar, 2. Bası, İstanbul, 1984, s. 155-156.

3 Akıntürk, Turgut; Bankacılar İçin Medeni Hukuk Bilgisi, Banka Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Bankacılar Serisi, No: 14, 4. Bası, Ankara, 1976, s. 79. Tekinay, Sulhi; Medeni Hukuka Giriş Dersleri, İstanbul, 3. Bası, 1978, s. 153.

4 Objektif iyiniyet hakkında ayrıntılı bilgi için Köprülü, a.g.e., s. 135. Ayrıca doktrinde kullanılan kavramlar için, Edis, Seyfullah, "Türk Medeni Kanununda İyiniyet", Prof. Dr. H.C. Oğuzoğluna Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1972, s. 135 ve Velidedeoğlu Hıfzı Veldet, Medeni Hukuk, 2. Bası, İstanbul, 1956, s. 68.

5 Ertem, Ali; "İyiniyetin Korunmadığı Hukuki Durumlar", Prof. Dr. H.C. Oğuzoğluna Armağan, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972, s. 181.

6 Edis, a.g.m., 137-138. Aynı mahiyette diğer bir tanım, Zevkililer, Aydın; Medeni Hukuk, Başlangıç Hükümleri - Kişiler Hukuku - Aile Hukuku, 1986, Diyarbakır, s. 116.

"İyiniyet bilmemek ve bilmesi gerekmemektedir"⁷.

"İyiniyet kusursuz bilmeme halleridir"⁸.

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere, iyiniyet tamamen iç dünya ile ilgili bir psikolojik haldir. Bu tanımlardan hareketle iyiniyeti oluşturan unsurları şöyle sıralamak mümkündür.

1- Bir hakkın doğumu veya kazanılmasını engelleyen durumun varlığı hakkında bilgisizlik veya yanlış bilgi,

2- Bu bilgisizliğin kişinin kendi kusurunda ileri gelmemiş olması, yani kişinin durumuna göre kendisinden beklenen özeni göstermiş olması gerekir.

3- Bu bilmeme halinin, zamanında, iyiniyetin unsurunu teşkil eder. Demek ki iyiniyetin varlığından sözedilebilmesi için bu üç unsurun bir arada bulunması gerekir⁹. Zaman unsuru genellikle doktrinde bir unsur olarak incelenmemekte¹⁰, iyiniyetin korunması koşulu olarak incelenmektedir. Ancak iyiniyetle bazı haklar kazanılabilmesi için iyiniyetli olma olgusu ile bu hakkın oluşması arasındaki bağı zaman unsuru sağlamaktadır. Bu bazen belli bir an bazen de bir süreçtir.

İYİNİYET KARİNESİ

1- İyiniyetin Düzenleme Biçimi

MK. nun düzenlemesine göre iyiniyetin korunduğu haller ayrı ayrı maddelerde düzenlenmiştir. Ayrıca 3. maddede şöyle bir düzenlemeye gidilmiştir: "Bir hakkın doğumu için kanunen hüsnüniyet şart kılınan hallerde asıl olan onun vücududur.

Ancak icabı hale göre kendisinden beklenen ihtimamı sarfetmeyen kimse hüsnüniyet iddiasında bulunamaz". Başlangıç hükümleri arasında yer alan iyiniyet kuralları da bunun içinde yer alacak mıdır? Ayrıca böyle bir düzenlemeyle genel bir iyiniyet prensibi mi konmak istenmiştir? Yani kanunun hafzından anlaşıldığı gibi iyiniyet sadece "kanunen hüsnüniyet şart kılınan hallerde" mi korunacaktır? Yoksa kanunda açıkça iyiniyete bağlanmayan, ancak iyiniyetli kişinin korunmasının hakkaniyete uygun olabileceği yerlerde de iyiniyet korunacak mıdır? Bu soruya olumlu yanıt verirsek genel bir iyiniyet prensibi yaratmış olabiliriz.

2- "Kanunun" Anlamı

MK. 3. maddede kanundan maksadın hangi kanun olduğu açık değildir. Fakat bunun ilk etapta Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunu'nu kapsayacağını söyleyebiliriz. Borçlar Kanunu 544. maddesinde Medeni Kanunun tamamlayıcısı olduğu açıkça yazılıdır. Aynı hüküm Ticaret Kanunu 1. maddede yer almaktadır. Bu durumda kanun deyiminin MK., BK. ve TK.'nu da kapsar nitelikte olduğu tartışmasızdır. Doktrinde bu sınır daha da genişletilerek tüm özel hukukla ilgili kanunlarda bu "kanun"

7 Köprülü, a.g.e., s. 158.

8 İmre, a.g.e., s. 341.

9 Unsurların ayrıntıları açısından bkz. Özsunay Ergun, Medeni Hukuka Giriş, İstanbul, 1981, 4. Bası, s. 331. Edis, a.g.m., s. 138.

10 Edis, a.g.m., s. 153. Ataay, AYTEKİN; Medeni Hukukun Genel Teorisi, Temel Bilgiler Genel Kavramlar, 3. Bası, İstanbul, 1980, s. 412. Özsunay, a.g.e., s. 343.

deyimi içine sokulmuştur¹¹. Gerçekten aşağıda da inceleneceği üzere, iyiniyet konusunda adi bir karine getiren MK 3 anlamında "kanun" sözcüğünün, özellikle 6. madde ile birlikte ele alındığında, geniş yorumlanmasını engelleyen bir husus yaktır.

3- İyiniyet Genel Bir Kural mıdır?

MK. 3. madde iyiniyet "kavramını" genel bir prensip olarak düzenlemiştir¹² değildir. Nitekim 3. maddeden iyiniyet kavramının ne olduğu dahi anlaşılmamaktadır. MK. 3. maddesi iyiniyet karinesini düzenlemektedir. İyiniyetin kavram olarak düzenlenmiş olduğunun kabulü halinde bunu genelleştirmek mümkün olabilirdi. Yani kanunun şart koşmadığı fakat korunması hakkaniyet icabı olan durumlarda da iyiniyeti korumak mümkün olabilirdi. Ancak MK. 3. madde kendi düzenleme biçimiyle buna engel olmuştur. Gerçekten "kanunen hüsnüniyet şart kılınan hallerde onun vücudu esastır" demektedir. Kanunen aranmayan hallerde iyiniyet korunmayacaktır. Burada düzenleme iyiniyetin ispatı ile ilgilidir. İyiniyet soyut bir kavram olması ve kişinin iç dünyası ile ilgili psikik bir hal olması itibariyle ispatı çok güçtür. Kanun bu güçlüğü görerek MK. nun 6. maddesi ile düzenlediği herkes iddiasını ispatla yükümlüdür, genel kuralına bir istisna düzenlemiştir. Nitekim, 3. madde 2. fıkrada yine ispatla ilgilidir. İyiniyetin ispatındaki güçlükler aynen aksinin yani kötünüyetin ispatında da sözkonusudur¹³. Kanun buna da bir kolaylık sağlamak için olayı somutlaştırmaya çalışmıştır. "Eğer kişi halin icaplarına göre kendisinden beklenen özeni göstermemiş ise iyiniyet iddiasında bulunamayacaktır. Yani kötünüyet iddiasında bulunan kişi karşı tarafın "bildiğini" değil "bilmesi gerektiğini" kanıtlamakla ispat yükünden kurtulacaktır.

Görüldüğü gibi MK. 3. maddenin düzenlenişi MK. 6. maddeyle birlikte değerlendirilmesi gereken bir husustur. Kanunumuz iyiniyetin ve kötünüyetin ispatındaki güçlükleri görerek 6. maddede düzenlediği ispat yüküne istisna teşkil edecek bir ispat sistemi getirmiştir. Bu sistem içinde karşılıklı dengeleri de korumaya özen göstermiştir.

İYİNİYETİN KORUNDUĞU HALLER GENEL KURALLARIN İSTİSNALARINI TEŞKİL EDER

Medeni Kanunumuzun kural olarak kişilerin hukuki ilişkiye girerken iyiniyetli olacaklarını her hukuki ilişkinin temelinde iyiniyetin olacağını ve dürüstlük kurallarına uyulacağını kabul etmekte, ancak her halde iyiniyetli olmaya sonuçlar bağlamamaktadır. Yani hukuki ilişkinin hüküm ve sonuçları doğurmasını iyiniyetli olma kistasına bağlamamıştır. Bazı durumlarda hukuki ilişkinin hüküm ve sonuç doğurması kural olarak mümkün olmamakla beraber, hak kazanacak tarafın iyi niyetli olması halinde bu iyiniyet korunmakta, bu engeller ya yokmuş gibi kabul edilmekte ya da engellerin sonuçları yumuşatılmaktadır. Aslında iyiniyetin korunması hallerinde başka kişilerin haklarına tercih edilmekte, daha üstün tutulmaktadır¹⁴. Bu

11 Edis, a.g.m., s. 148.

12 Edis, a.g.m., s. 136.

13 Erten, a.g.m., s. 181.

14 Von Tuhr, a.g.e., s. 175.

kişiler iyiniyetli kişinin korunmaması halinde hakları devam edecek olan ya da haklar kazanacak olan kişilerdir.

1- İyiniyetin Korunmadığı Haller

Kanunumuz iyiniyetin korunduğu halleri ayrı ayrı düzenlemiş ve korunmayacağı yerleri de ayrıca belirtmiştir. Uygulamadan doğan bazı korunmama halleri de bulunmaktadır.

a) Kanundan doğan bilme yükümlülüğü olan hallerde bunların aksine iyiniyet iddiasında bulunulamaz, bunlar resmi siciller ve kanunen ilanı zorunlu olan hallerdir. Resmi siciller, tapu sicili, gemi sicili, ticaret sicili ve Finansal kiralama kanunca kabul edilen ve noterlikçe tutulan finansal kiralama konusu olan menkul mallara ilişkin sicildir. Hayvan sicili, mülkiyeti muhafaza sicili ve trafik sicilinin böyle bir etkisi yoktur¹⁵.

b) Mümeyyiz olmayanlarla¹⁶ girilen hukuki muamelelerde iyiniyetli kişi korunmaz (MK. md. 15).

c) Sahibinin elinden rızası hilafına çıkan menkul mallarda kural olarak iyiniyetli kişinin korunmaması (MK. md. 902).

d) Uygulamada ortaya çıkan haller şunlardır. Kamuya ait taşınmazların iyiniyetle kazanılamayacağı ve sebepsiz zenginleşme def'inin mücerret borç ikrarını iktisap edenlere, iyiniyetli olsalar bile ileri sürülebileceği meselesidir¹⁷.

2- İyiniyetin Korunduğu Haller

a) İyiniyetle doğrudan doğruya bir hakkın kazanıldığı hallere örnekler: Hukuki işlemin hüküm doğurmasını engelleyen durumların varlığına rağmen, kişi iyiniyetli olduğundan, işlem sonuçlarını tam olarak doğurmaktadır.

aa) Kural olarak tasarruf yetkisine sahip olmadığı bir malı hiç kimse bir başkasına devredemez. Ancak sahibinin elinden rızası ile çıkan mallarda bir istisna kabul edilmiştir. Gerçekten sahibinin elinden rızası ile çıkan bir menkul malı emin sıfatıyla elinde bulunduran kişinin, iyiniyetli 3. kişiye malı devri halinde mülkiyet iyiniyetli 3. kişiye geçer¹⁸.

bb) Taşınmaz bir malın kazanılması kural olarak devir anlaşması ve tescil ile gerçekleşir. Ancak her nasılsa taşınmaz bir mal haksahibi olmadığı halde adına tescil edilmiş kimse on yıl süreyle fasilasız ve nizasız bu malı elinde bulundurursa hak sahibi olur.

cc) Türk Hukukunda tek eşlilik geçerli olduğundan evli bir kimsenin yaptığı ikinci evlenme hükümsüzdür. Ancak hükümsüzlük kararı verilmeye kadar birinci evlilik son bulursa ve ikinci eş iyiniyetli ise ikinci evlilik geçerli olur (MK. md. 114/111)¹⁹.

15 Erten, a.g.m., s. 182, vd.

16 Mümeyyiz olmayan kimselerin iyi veya kötü niyeti sözkonusu olamaz. Özsunay, a.g.e., s. 343.

17 Erten, a.g.m., s. 183.

18 Gürsoy, Kemal Tahir; Eren, Fikret; Cansel, Erol; Türk Eşya Hukuku, Ankara, 1978, Ankara Hukuk Fakültesi Yayını, s. 155. Velidedeoğlu, a.g.e., s. 70.

19 Tekinay, S. Sulhi; Türk Aile Hukuku, 6. Bası, İstanbul, 1986, s. 127. Akıntürk, Turgut; Aile Hukuku, 3. Bası, Ankara, 1978, s. 171. Köprülü, Bülent, Kaneti Selim, Aile Hukuku, İstanbul, 1985-1986, s. 101.

dd) Borçlu kural olarak borcunu alacaklıya ödemekle borcundan kurtulur. Alacağın borçluya haber verilmeden temlik halinde, alacağın devredildiğini bilmeyen ve bilmesi gerekmeyen borçlu, aslında alacaklı olmayan eski alacaklıya ödemede bulunmakla borcundan kurtulur²⁰.

ee) Gemi siciline yanlışlıkla hak sahibi olarak tescil edilmiş kişiye iyiniyetli kişilerin yapacağı eda geçerli olur. İyiniyetli kişi ikinci bir edaya zorlanamaz²¹.

b) İyiniyetin Kısmen Korunduğu Hallere Örnekler

Bazı hallerde iyiniyetle çatışan diğer hakka üstünlük tanınmış olmakla beraber iyiniyetli kişide tamamen korumasız bırakılmamıştır. Sahibinin elinden rızası hilafına çıkan bir menkul malın kural²² olarak iyiniyetle kazanılması mümkün değildir. Böyle bir malı açık arttırmadan, bu gibi mallar satan yerlerden veya pazardan alan iyiniyetli kimseden iade talep edilebilmesi için semenin iadesi şarttır (MK. md. 902/2).

Finansal Kiralama Kanunu 8/2 maddede iyiniyetli üçüncü kişilerin finansal kiralama konusu mal üzerinde, kiralayana karşı aynı hak iddiasında bulunamayacağını düzenlemiştir. İyiniyet burada sadece kiralayana karşı korunmamıştır. Diğer kişilerle karşı iyiniyetli üçüncü kişinin hak iddiası geçerli olacaktır²³.

SONUÇ

Görüldüğü üzere medeni kanunumuzun iyiniyeti düzenleme şekli hep ana kuralın istisnalarını oluşturmaktadır. Bu istisnalara dayanarak hak elde etmek isteyen kimselerin bu haklarını mahkeme önünde nasıl ispat edeceklerini ise Medeni Kanun 3. madde düzenlemiş bulunmaktadır. Bu itibarla MK. 3. maddenin tahlili yapılırken, mutlaka iyiniyetin kanundaki düzenleme biçiminin ve MK. 6. maddenin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu şekilde yapılan bir tahlilde MK. nun 3. maddenin genel bir iyiniyet kavramı getiren değil, iyiniyetli kişi lehine ispat yükünü ters çeviren bir karine getiren düzenleme olduğu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR:

- Akıntürk, Turgut; Bankacılar İçin Medeni Hukuk Bilgisi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Bankacılar Serisi, No: 14, 4. Bası, Ankara, 1976.
Akıntürk, Turgut; Türk Aile Hukuku, 3. Bası, Ankara, 1978.
Ataay, Aytekin; Medeni Hukukun Genel Teorisi, Temel Bilgiler - Genel Kurumlar, 3. Bası, İstanbul, 1980.

20 Von Tuhr, a.g.e., s. 857-858.

21 Çağa Tahir; Deniz Ticaret Hukuku I., 5. Bası, İstanbul, 1978, s. 69.

22 Kuralın istisnasını sahibinin elinden rızası hilafına çıkmış para ve hamiline senetlerin iyiniyetle kazanılması oluşturur (MK. md. 903).

23 Özsunay, Ergun; "Finansal Kiralama Açık Oturum", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ağustos, 1985.

- Çağa, Tahir; Deniz Ticaret Hukuku I Giriş - Gemi - Donatan ve Kaptan, 5. Bası, İstanbul, 1978.
- Gürsoy, Kemal Tahir - Eren, Fikret - Cansel, Erol; Türk Eşya Hukuku, Ankara, 1978.
- İmre, Zahit; Medeni Hukuka Giriş, İstanbul, 1980.
- Köprülü, Bülent; Medeni Hukuk - Genel Prensipler - Kişiler Hukuku 1 ve 2 Kitaplar, 2. Bası, İstanbul, 1984.
- Köprülü, Bülent - Kaneti, Selim; Aile Hukuku, İstanbul, 1985-86.
- Özsunay, Ergun; Medeni Hukuka Giriş, İstanbul, 1981, 4. Bası.
- Tekinay, S. Sulhi; Türk Aile Hukuku, 6. Bası, İstanbul, 1986.
- Tekinay, S. Sulhi; Medeni Hukuka Giriş Dersleri, 3. Bası, 1978, İstanbul.
- Velidedeoğlu, H. Veldet; Medeni Hukuk, 2. Bası, İstanbul, 1956.
- Von Tuhr Andreas; Borçlar Hukuku, Çev.: Cevat Edege, Cilt 1 ve 2, Yargıtay Yayınları, No: 15, Ankara, 1983.
- Zevkliler, Aydın; Medeni Hukuk, Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, 1986, Diyarbakır.

MAKALELER:

- Akipek, Jale; "Subjektif Hüsnüniyetin Mahiyeti ve Hükümleri", Ankara, Hukuk Fakültesi Dergisi, 1957, S. 1-4, s. 60.
- Edis, Seyfullah; "Türk Medeni Kanununda İyiniyet", Prof. Dr. H.C. Oğuzoğluna Armağan, Ankara Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara, 1971, s. 135.
- Erten, Ali; "İyiniyetin Korunmadığı Hukuki Durumlar", Prof. Dr. H.C. Oğuzoğluna Armağan, Ankara Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara, 1971, s. 181.
- Özsunay, Ergun; "Finansal Kiralama Açık Oturumu", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ağustos, 1985.